

Fenntartható(bb) fesztiválok a pandémia idején – a balatoni fesztiválszervezők kihívásai és tapasztalatai

Formádi Katalin – Ernszt Ildikó – Lőrincz Katalin

Pannon Egyetem

DOI: 10.15170/MM.2022.56.01.07

A TANULMÁNY CÉLJA

A COVID-19 pandémia kitörése azonnal megváltoztatta az addig biztonságosnak, kiszámíthatónak tartott világunkat – jelentős károkat és egyben kihívásokat okozva. A rendezvényszervező szakmát is rendkívül súlyosan érintette a helyzet: programok és fesztiválok sokaságát törölték egyik napról a másikra. Egyes rendezvényeket a járványhelyzet javulása folytán megtarthattak, de azoknak is alkalmazkodniuk kellett a pandémia által teremtett új követelményekhez, előírásokhoz. Tanulmányunkban a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projekt által érintett desztinációban, 2021-ben megrendezett fesztiválok, rendezvények szervezői oldalának tapasztalatait osztjuk meg. A kutatás célja egyrészt a Covid-19 okozta helyzet szervezők által történő kezelésének és szervezői szemléletének feltérképezése, továbbá a pandémias időszak tanulságainak és kihívásának bemutatása, másrészt a jövőbeni változások és menedzsment lépések összegyűjtése volt.

ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN

A kvalitatív kutatást végeztünk a Veszprém–Balaton 2023 térségben megrendezett rendezvények (Bakony Expo, Magyar Mozgókép Fesztivál, Művészetek Völgye, Veszprémi Utczene Fesztivál, Bakony200) szervezőivel, menedzsmentjének tagjaival. 2021-ben megrendezett öt fesztiválon összesen 19 strukturált interjút készítettünk.

LEGFONTOSABB EREDMÉNYEK

Az eredmények egyértelműsítik, hogy a legnagyobb kihívás a szervezők részéről 2021-ben is a bizonytalanság és a tervezhetetlenség volt, az újratervezés következtében megnövekedett anyagi, humán erőforrás jellegű és mentális terhek. A szakmai interjúk során kidomborodtak a pandémia időszaknak pozitív hozadéka is és a fesztiválok jövőbeni fejlődési iránya.

GYAKORLATI JAVASLATOK

A jövőt illetően a szervezők körében megjelentek a zöldítési törekvések, a fenntarthatóság társadalmi és környezeti kritériumaira reflektáló céltudatosság és igény, a bizonytalanság kezelésére alkalmazott rugalmasabb látásmód és menedzsment döntések. A rendezvények jellegét tekintve a jövőben előnyt élveznek a helyi jelleget erősítő, kisebb léptékű, családbarát és/vagy több generációt vonzó rendezvények, melyek hozzájárulnak a helyiek és a látogatók életminőségének javításához. A kutatási eredmények, tapasztalatok segítségével a fesztivál- és rendezvényszervezők vélhetően hatékonyabban tudnak alkalmazkodni a pandémia okozta új társadalmi-gazdasági helyzethez.

Kulcsszavak: Covid-19 járvány kihívásai, bizonytalanság, fenntarthatóság, jövőkép

Köszönetnyilvánítás: Jelen publikáció/kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által biztosított forrásból a 2019-1.3.1-KK-2019-00015 azonosító számú, „Körforgásos gazdasági alapokon nyugvó fenntarthatósági kompetencia központ létrehozása a Pannon Egyetemen” című projekt keretében jött létre.

BEVEZETÉS INTRODUCTION

2020-ban a Covid-19 vírus megjelenése a turizmus, azon belül pedig a rendezvény- és fesztiválpia irányában jelentős hatással bírt. Az üzleti típusú rendezvények mellett programok és fesztiválok sokaságát kellett törölni, teljesen átalakítani, újratervezni vagy bizonytalan időre elhalasztani. Európai Unió kontextusban vizsgálva a turizmus szektort kifejezetten hátrányosan érintette a rendezvények szervezésének tilalma (Keller – Tóth-Kaszás 2021), az első hullámban 18, majd 14-14 ország gyakorlatilag minden sport, szabadidős és családi eseményt megtiltott.

A rendezvény- és fesztiválszervezői szakma ebben a bizonytalan (gazdasági értelemben jelentősen összehúzóerővel) piaci környezetben, folyamatosan változó korlátozásokkal és egészségügyi előírásokkal terhelt időszakban igyekezett a már meghirdetett programokat megszervezni, átütemezni. A pandémia okozta krízishelyzetet kizárólag reziliens és rugalmas üzleti modell alkalmazva tudták csak átvészelni a fesztiválok (Formadi *et al.* 2021). A Magyar Fesztivál Szövetség (2020) felmérése alapján a fesztiválozási kedv, a fizetőképesség és az addicionális költségek visszaesése, a szervező stábok megrendülése, illetve a pénzügyi lehetőségek beszűkülése jelentettek nehézséget a fesztiválszervezőknek.

Jelen tanulmány elméleti és kutatási háttere a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kara által, a 2019-1.3.1-KK-2019-00015 azonosító számú, „Körforgásos gazdasági alapokon nyugvó fenntarthatósági kompetencia központ létrehozása a Pannon Egyetemen” elnevezésű projekt fenntartható turizmussal foglalkozó főiránya. Ennek keretében, a „Fenntartható fesztiválok és rendezvények – látogatói és szervezői attitűd fejlesztése” alprojekt foglalkozott egyrészt a Veszprém–Balaton 2023 (VEB2023) térségben lebonyolított fesztiválok fenntarthatósági törekvéseivel, azok mérésével.

A tanulmányban bemutatott kvalitatív kutatás célja kettős: egyrészt a pandémia okozta helyzet fesztiválszervezők által történő kezelésének (kihívások, tanulságok) és szervezői szemléletének feltérképezése; másrészt a jövőbeni, a fenntartható(bb) fesztiválok irányába tett változások és menedzsment lépések összegyűjtése.

A cikk felépítése során a következő logikát követi: a szakirodalmi áttekintés a pandémia fesztiválakra gyakorolt hatásával foglalkozik, ezen belül pedig megjelennek a fenntarthatósági törekvések. A módszertani fejezet a kvalitatív primer kutatás

fókuszát és a kutatás célját, főbb kérdéseit ismerteti. A fesztiválszervezőkkel folytatott szakértői interjúk eredményei a kutatási eredmények fejezetben, a konkrét kutatási kérdésekre reagálva kerülnek bemutatásra. Ezt követően következtetések és konkrét javaslatok olvashatók, a fesztiválok fenntartható(bb) szervezésével összefüggésben, míg az Összefoglalás részben kifejezetten a pandémiai időszak tanulságait emeljük ki.

A PANDÉMIA HATÁSA A FESZTI- VÁLOKRA THE IMPACT OF THE PANDEMIC ON THE FESTIVALS

A fesztiválok a 21. század népszerű találkozási pontjai, melyek a közönség számára egyszerre kínálják a mindennapi rutinból való kilépés, a feltöltődés, a szabadság, a barátokkal való találkozás élményét. E rendezvények társadalmi, gazdasági és kulturális jelentősége (Gursoy *et al.* 2004, Ásványi – Márta 2016), valamint a helyszínre vonatkozó identitásteremtő ereje (Formadi – Hunyadi 2019, Rentschler – Lee 2021), valamint imázsnövelő hatása egyértelmű.

A fesztiválok, rendezvények szervezői – a gazdasági megfontolások mellett – előtérbe helyezik a fenntarthatósági törekvéseket, melyek kapcsán „kiemelt szerepet kap a hulladék mennyiségének a csökkentése; a keletkező hulladék szelektív módon való gyűjtése, kezelése, újrahasznosítása; a víz- és energiafogyasztás csökkentése; a természeti és épített környezet védelme és szükség esetén helyreállítása (Lőrincz *et al.* 2021, 436, Liu *et al.* 2018, Zifkos 2015).” A társadalmi pillér vonatkozásában hangsúlyos a különböző „helyi” jelleg figyelembevétele: a helyi lakosság, a vállalkozások bevonása, a közösségépítés, valamint a hátrányos(abb) helyzetben levő társadalmi csoportok (nők, gyermekek, idősek, kisebbségek, fogyatékkal élők) megszólítása (Dominus *et al.* 2021, Yolal *et al.* 2016, Black 2016, Csapody *et al.* 2021).

A Covid-19 világjárvány gyökeresen felforgatta a mindennapi életet (táv munka, online oktatás, távolságtartás, a mobilitás drasztikus csökkenése, mobilfizetés és virtuális számlák iránti igény), emellett jelentősen megváltoztatta a fogyasztási (Soós 2020, Jakopánecz 2021) és a szabadidős szokásokat is (Davies 2020). Jó néhány fesztivált elhalasztottak vagy töröltek, számos rendezvényt online tartottak meg (Hanzlik – Mazierska 2021, Rentschler – Lee 2021). Dacára a pandémia globális megjelenésének, eltérő mértékű és típusú károkat, gazdasági veszteségeket okozott az egyes

földrajzi térségekben, illetve a különböző iparágak vonatkozásában. A rendezvény- és fesztiválszakma a leginkább érintett szektorok közé tartozik (Rentschler – Lee 2021). Az elmaradó rendezvények következtében számos kulturális szakember, illetve fesztiválszervező veszítette el a munkáját, és nézett új állás után (Betzler *et al.* 2020).

A fesztiválok kapcsán fókuszba került a biztonság kérdése (Michalkó 2021, Drury *et al.* 2021, Boccia 2021, Janiszewska *et al.* 2021, Xiaoting *et al.* 2021), az utazási korlátozások és egészségügyi előírások bevezetése (Rahman *et al.* 2021), a krízismenedzsment jelentősége (Miles – Shipway 2020, Estanyol 2021), valamint a felelős fesztivállátogató és a fenntartható rendezvény (Rowen 2020) kérdése.

A pandémia okozta krízishelyzet rákényszerítette a fesztiválokat arra is, hogy újradefiniálják önmagukat, újragondolják saját küldetésüket. A jövőben olyan értékek és elvek kerülnek előtérbe, mint a fenntarthatóság, a társadalmi igazságosság és az empátia (Salzburg Global Seminar 2021).

Duffy és Mair (2021) hangsúlyozzák, hogy mindazoknak a folyamatoknak a többsége, amelyek most a fesztiválszervezőket kihívás elé állítják, már a járványhelyzet előtt is jelen voltak, a pandémiának köszönhetően azonban fokozottabban jelentkeztek. Példaként említik a klímaváltozás kérdéskörét, az egyre erőteljesebben érzékelhető kockázatokat, valamint a legújabb technikai megoldások alkalmazását a fesztiválok világában (Duffy – Mair 2021).

Az elmúlt időszak során számos változást érzékelt a fesztiválszervezői szakma: megerősödött a rendezvények helyi jellege, (Gold – Gold 2021, Rentschler – Lee 2021), valamint a stakeholderek között hangsúlyosabbá vált az együttműködés (Orea-Giner *et al.* 2022).

A fesztiválok egy része – válaszul a pandémia miatt hozott intézkedésekre – az online térbe költözött, mely lépés bizonyos rendezvények esetén egyfajta katalizátorként működött (Rentschler – Lee 2021, Smits 2021, Estanyol 2021). A fesztiválszervezői szakma véleménye megoszlott a virtuális események kapcsán: egyesek ezt a lehetőségeket a piac bővítéseként élték meg, hiszen ezáltal több emberhez tudtak eljutni. Mások inkább a személyes jelenlét alapuló fesztiválok mellett tették le a voksukat, hangsúlyozva, hogy az online forma nem tudja visszaadni azt az élményt, amire egy élő rendezvény képes.

A filmfesztiválok esetében a jelenléti (fizikai) és a hibrid rendezvényeket prioritizálták a szervezők (Gold – Gold 2021, Smits 2021). A jövőt illetően érdekes kérdésként merül fel, hogy milyen módon változtatták meg az online, illetve a hibrid esemé-

nyek a látogatói igényeket, és miként viszonyulnak ehhez a látogatók a járványhelyzet elmúltával (Khlystova *et al.* 2022, Bachman – Hull 2021).

KUTATÁSI MÓDSZER RESEARCH METHODOLOGY

A primer kutatás során kvalitatív módszertant használtunk, mely egy egyedülállóan érzékeny és hatékony eszköz arra, hogy az interjúalany tapasztalatait saját szavaival tolmácsolva ismerjük meg (Kvale 2005). A kutatásunk során, 2021. május és szeptember közötti időszakban öt fesztiválra vonatkoztatva, összesen 19 rendezvényszervező véleményét kérdeztük meg személyesen. Az interjúalanyokat a Veszprém–Balaton 2023 térségben megrendezett rendezvények (Bakony Expo, Magyar Mozgókép Fesztivál, Művészetek Völgye, Veszprémi Utcazene Fesztivál, Bakony 200) köréből jelöltük ki. Az interjúkban megszólaló szakértők mindegyike a rendezvények menedzsmentjének tagja, a konkrét személyeket a főszervezők ajánlásai alapján választottuk ki (programfelelős, kommunikáció, technika, logisztika, vendéglátás szakterületeket lefedve). A szakértői interjúk időben 1-2 héttel követték a rendezvényeket, így a rendezvényszervezők a már megvalósult programok tapasztalatairól számoltak be (1. táblázat).

A kvalitatív kutatás célja egyrészt a pandémia okozta helyzet szervezők által történő kezelésének és szervezői szemléletének feltérképezése, továbbá a pandémiás időszak tanulságainak és kihívásának bemutatása, másrészt a jövőbeni változások és menedzsment lépések összegyűjtése volt.

A szakértői interjúk kérdései egy ún. vezérfonal (bemutakozás, rendezvénnyel kapcsolatos változások a pandémia tükrében) mentén, szisztematikusan épültek fel. A strukturált interjúk feldolgozása során az elhangzott tartalmat részben összefoglaltuk, részben pedig az interjúalanyok szó szerinti kifejezéseit használtuk (Mitev 2019). Megőrizve az interjúalanyok anonimitását, az egyéni véleményeket nem nevesítettük, hanem a kutatás céljának megfelelően, összegezve értékeltük a fesztiválszervezők véleményét.

1. táblázat: A 2021-ben vizsgált fesztiválok, nagyrendezvények jellemzői

Table 1. The characteristics of the analysed festivals, events in 2021 – name, location, timing, interviewees

Fesztivál neve, helyszíne	Fesztivál időpontja	Interjúalanyok beosztása
Bakony Expo (Veszprém)	2021.05.22-24.	1. ötletgazda, főszervező 2. programok, operatív szervező 3. technika, kivitelezés felelős
Magyar Mozgókép Fesztivál (Veszprém, Balatonfüred, Balatonalmádi)	2021.06.23-26.	4. projektmenedzser 5. programigazgató 6. kommunikáció 7. technikai felelős
Bakony 200 kerékpáros teljesítménytúra (Bakony)	2021.06.27.	8. főszervező 9. logisztika, pályakijelölés 10. tereprendezés 11. adminisztráció, nevezés
Művészetek Völgye (Kapolcs, Taliándörögd, Vigántpetend)	2021.07.23-08.01.	12. főszervező, igazgató 13. gazdasági vezető, logisztika 14. kommunikációért felelős 15. programfelelős
Veszprémi Utczene Fesztivál (Veszprém)	2021.08.25-28.	16. főszervező 17. szervező 18. Food Truck Show vezetője 19. gyermekprogramokért felelős szakértő

Forrás: saját szerkesztés

A tanulmány a következő kutatási kérdésekre keresi a választ:

K1: Fesztiválszervezői oldalról melyek voltak a legnagyobb kihívások 2021-ben, a járvány harmadik hulláma után?

K2: Hogyan változott a fesztiválok, rendezvények keresleti igénye a pandémia hatására; mit várt el a közönség a szervezőktől?

K3: A rendezvényszervezők nézőpontjából melyek a legfontosabb tanulságai, pozitív hozadéka a 2021-es nyárnak?

K4: Milyen lesz a fesztiválok jövője a bizonytalanság korában? Mi ebben a menedzsment feladata?

KUTATÁSI EREDMÉNYEK RESEARCH RESULTS

A pandémia hatása a rendezvényszervezésre: a fesztiválszervezők kihívásai 2021-ben

The impact of pandemic on festivals and events: the challenges of festival organizers in 2021

A fesztiválok szervezőinek feltett első kérdésünk során azt vizsgáltuk, hogy 2021 nyarán melyek voltak a legfőbb kihívások. Csaknem valamennyi interjúalany elsőként a bizonytalanságot jelölte meg. Magyarországon 2021. május végén, 5 millió fő beoltott után enyhítettek a járványügyi korlátozásokon, így szinte az utolsó pillanatig kétséges volt, hogy lehet-e fesztivált, kulturális rendezvényt szervezni, s ha igen, milyen feltételekkel: „Elsősorban a „lesz – nem lesz”, «lehet-nem lehet» kérdése volt a legfőbb kihívás. Ez mindig ott lebegett a fejünk felett.” (Interjúalany). A korlátozás azt is eredményezte, hogy a kultúra és a programok hozzáférése limitálttá, vagy csak szigorú feltételek

betartása mellett vált elérhetővé, „fogyaszthatóvá” a látogatók számára.

Ez a nagyfokú bizonytalanság teljes mértékben hatott a (jegy)értékesítés és a közönségszervezés folyamatára is, ugyanis nem lehetett azt pontosan megbecsülni, hányan látogatják majd az egyes rendezvényeket. Kérdéses volt, hogy lesznek-e érdeklődők vagy éppen ellenkezőleg: tömegesen érkeznek (kezdetben 500 fő volt a szabadtéri rendezvények létszámkorlátja), ami kezelhetetlenné teszi a helyzetet: „...*két dologtól tartottam: vagy nem jön el senki, vagy túl sokan jönnek el, és nem tudjuk kordában tartani a létszámot.*” (Interjúalany).

A nagyfokú bizonytalanság és a változó körülmények a tervezhetőséget ásták alá, ami végső soron szervezési többletmunkát és energiát jelentett a fesztiválszervezők számára. A folyamatos újratervezés és alkalmazkodás (időpont kijelölése/módosítása, látogatói online regisztráció, a szükséges szervezői létszám biztosítása, készletek és ajándéktárgyak vásárlása) jelentős stresszfaktorként jelentkezett: „*A bizonytalanság volt a legrosszabb. Szereték előre alaposan megszervezni mindent, hiszen tudom, hogy a lebonyolítás közben még annyi minden tud történni, és ez most is így volt. Mindig alkalmazkodni kell, és az összes váratlan helyzetet kezelni kell, mert ez máshogy nem megy. Ez elég idegőrlő tud lenni.*” (Interjúalany).

A bizonytalanság mellett a szervezési- és járványügyi feltételek változása is nehezítette a szervezést. A járvány harmadik hulláma során a nemzetközi utazási előírások és szervezési feltételek folytonosan változtak, így állandóvá vált a programok és fellépők újratervezése: „*Idén több forgatókönyvvel kellett nekiállni a tervezésnek. Folyamatos átnapolás, átszervezés volt jellemző.*” „*Olyan gyorsan változtak a szabályok, hogy arra mindig kellett, hogy legyen egy B és C terv.*” (Interjúalany).

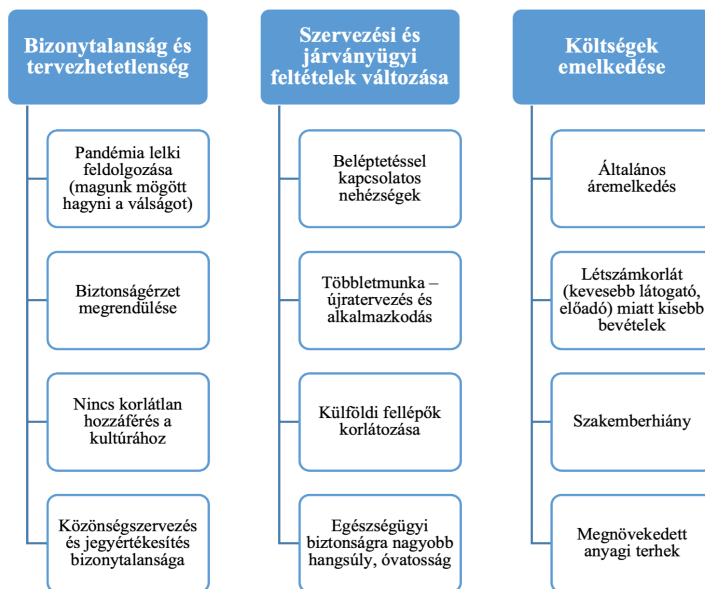
Különösen hangsúlyosan jelentkezett ez a külföldi fellépőket foglalkoztató fesztiválok esetén (a külföldi fellépők nem tudtak eljönni a járványhelyzet miatt, vagy lassabban reagáltak a megkezesésre), hiszen a be- és kiutazási szabályok az éppen aktuális járványügyi helyzet függvényében módosultak.

Sok esetben a szabályok értelmezése, pontos jelentése vagy betartása okozott gondot: „*a jogszabályi környezet sem volt teljes, nem volt egyértelmű, hogy kell-e védettségi igazolvány vagy nem, lesz-e 500 főnél kisebb rendezvénykorlátozás, lesz-e új bejelentés/korlátozás.*” „*Nem lehetett pontosan eldönteni egy-egy vendég esetében, hogy beengedhető-e, milyen feltételekkel.*” (Interjúalany) Sokkal óvatosabbak lettek a fesztiválszervezők, az egész-

ségügyi biztonságra nagyobb hangsúlyt fektettek. Ezt kezelve a szervezőknek új megoldásokat kellett bevezetniük a lebonyolításra, a lehető legkörültekintőbben kialakítani a fesztivál infrastrukturális hátterét. „*Életünkben először kerítettük körbe az Óváros teret; csak védettségi igazolvánnyal engedték be a vendégeket; más-más szabályok voltak érvényesek a rendezvény zárt, ill. szabad tereire, emiatt folyamatos egyeztetés volt szükséges az intézményekkel, helyszínekkel. A védettségi igazolvány feltétele nehezítette a szervezést.*” (Interjúalany).

A bizonytalanság és a szervezési szabályok változása mellett 2021 nyarán komoly kihívásként jelentkezett az áremelkedés, a munkadíjak emelkedése: „*Elszabadultak a munkadíjak, két évvel ezelőttihez képest dupla díjakkal kell dolgoznunk, miközben mi egy fillérrel sem keresünk többet. Mindennek megemelkedett az ára a régiókban.*” (Interjúalany) A járványügyi előírások betartása (egészségügyi szabályok, repohárrendszer, regisztrációs rendszer bevezetése) kapcsán pedig többletköltségek jelentkeztek. Többletköltséget jelentett a higiéniai és biztonsági feltételek megteremtése, a fertőtlenítők, „*a külön mobil WC-k, mosdóhelyiségek, a biztonsági szolgálat biztosítása és a járványügyi szabályok betartásáért felelős munkatárs kijelölése is. A beléptetés során a tömeges sorban állás elkerülése miatt új beléptető kapukat kellett kialakítani, mely további költségnövekedéssel járt.*” (Interjúalany). Az új előírások következtében jelentkező többletmunka miatt szakemberhiánnyal is szembe kellett nézniük a fesztiválszervezőknek. A többletköltségek mellett a járványügyi előírások (pl. létszámkorlát) további kihatása, hogy a fesztiválokon sokkal kevesebb látogató vehetett részt, ami kevesebb bevételt generált. Az 1. ábrában a fesztiválszervezők által megnevezett kihívásokat láthatók.

1. ábra: Élelmiszervásárlási gyakoriság üzlettípusonként
Figure 1 The frequency of food shopping based on store types

Forrás: saját szerkesztés

A keresleti oldal (fesztivállátogatók) megváltozott igényei The changing demand and preferences of festival visitors

A második kutatási kérdésünk arra irányult, hogy a fesztiválok, rendezvények keresleti igénye milyen változásokon ment keresztül a pandémia hatására. A fesztiválszervezők túlnyomóan arról számoltak be, hogy a közönség, a látogatók részéről nem jelentek meg különleges, sajátos igények: „*panasz vagy Covid-para*” (interjúalany) sem volt jellemző. Érezhető volt, hogy a látogatóknak is egyre nagyobb igénye volt a fesztiválokra, várták a kikapcsolódási, szórakozási és lelki feltöltődési lehetőséget, s hogy maguk mögött tudják hagyni a pandémia hatását.

Néhány esetben fordult csak elő, hogy a látogatók nem tartották be a rendelkezéseket, illetve a korlátozó intézkedésért a szervezőket okolták: „...a szervezőkre voltak dühösek, ránk haragudtak a létszámkorlát miatt is. Bármilyen korlátozó intézkedés van a rendezvényekkel kapcsolatban, az utána nem a szabályozóra hullik vissza, hanem rajtunk csattan.” (Interjúalany) Az is feszültséget okozott, hogy nem minden rendezvényen tartották be maradéktalanul a

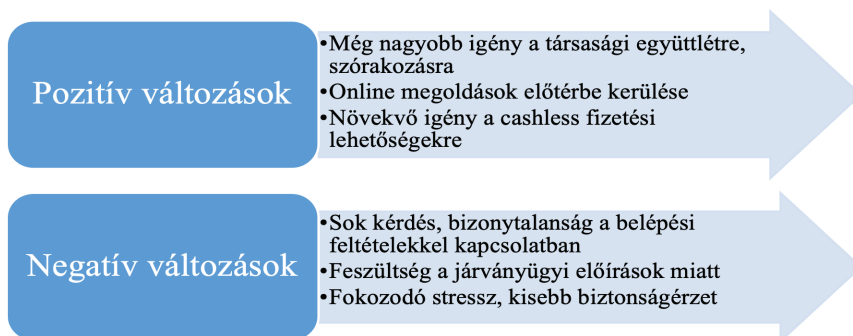
létszámkorlátra vonatkozó rendelkezéseket: „...más-hol nem mindig tartották be a szabályokat, az 500 fős korlátot. Akkor most miért kell?” (Interjúalany).

Sok tisztázandó kérdés merült fel a belépési feltételek (külföldiek, gyerekek) tekintetében, és volt, aki szerint emiatt többen inkább távol maradtak a rendezvényektől: „Egyrészt a külföldi védettségi igazolvánnyal kapcsolatban kaptunk nagyon sok kérdést, hogy mit és hogyan fogadunk el. Emellett sokáig az sem volt egyértelmű, hogy gyerekek hogyan jöhetnek a fesztiválra.” (Interjúalany).

A pandémia ugyanakkor az online világ, az elektronikus megoldások felé is terelte a közönséget, a vendégeket (otthoni munkavégzést, távoktatás, home office), melynek hozadéka megjelent az online regisztráció kapcsán: „Könnyebb előzetes regisztrációra rávenni a résztvevőket. Jobban hozzászóltak ahhoz, hogy online tájékozódni, regisztrálni. A regisztráció segíti a kereslet kiszámíthatóságát is.” (Interjúalany).

Az online megoldások tekintetében a pandémia egyik legnagyobb hozadéka az érintésmentes fizetés. A helyszínrre látogatók többsége igényelte az érintésmentes (cashless) fizetési lehetőségeket a készpénz-használat helyett, ami meg is marad a jövőben.

2. ábra: A fesztiválok látogatói részéről felmerülő igények a pandémia idején
Figure 2. New emerging demand from the festival visitors during the pandemic

Forrás: saját szerkesztés

A pandémia pozitív hozadéka a szervezők szemszögéből

Positive outcomes of pandemic for festival organizers

Arra a kérdésre is kerestük a választ, hogy milyen pozitív hozadéka volt az elmúlt időszaknak a fesztiválok szervezői oldaláról nézve. A szervezők közül többen beszámoltak egyfajta megváltozott, zöldebb gondolkodásmódról (repohárrendszer működtetése, műanyagok használatának csökkentése/tiltása a vendéglátásban, szelektív hulladékgyűjtés, ivóvíz a saját kulacs megtöltésére, közösségi közlekedés támogatása, vegetáriánus ételkínálat), hiszen „volt időnk, és újra tudtunk gondolni dolgokat”. (Interjúalany) A járványhelyzet mind a látogatókat, mind a szervezőket rákényszerítette arra, hogy sokkal tudatosabbak legyenek. A látogatók nagyobb figyelmet fordítanak az egészségügyi biztonságra, és ugyanez az elvárás a szervezői oldalról is. A tapasztalatok „szervezői szempontból is óvatosabb tervezés”-t eredményeztek. (Interjúalany).

Az átalakult gondolkodásmód megnyilvánulása egyfajta „normalizálódás” megjelenése is, amiről az egyik interjúalany számolt be: „A populáris fesztiválok azt az utat követik, hogy építsünk meg mindent. A régi fesztiválokkal azonban leülünk, és elkezdünk beszélgetni a kevesebb több elvét alkalmazva.” (Interjúalany)

Egy sportrendezvény szervezője arra mutatott rá, hogy több látogatót vonzott az esemény: „A nevezések során tapasztaltuk, hogy sokan a járványnak köszönhetően kezdtek el aktív(abb)an sportolni. Nagyon sokat jelentett, hogy ebben a bezárt időszakban a sporthoz, a mozgáshoz tudtak fordulni az

emberek, és ez a rendezvényünknek is sokat számított...” (Interjúalany).

A pandémia hatására sok esetben átalakult a programkínálat, ami felerősítette a helyi jelleget, a családiasabb hangulatot és sok esetben a szabadteret tudatosabb kihasználását.

A filmfesztivál szervezője szerint speciális hatása volt a járványnak: sok premiervetítést tudtak tartani. A szabadtéri filmnézés is előtérbe került, ami egyrészt az egészségügyi biztonságból fakad, másrészt „abból, hogy a kertmozis élmény kezd reneszánszázt élni.” (Interjúalany).

Egy másik esetben a járványhelyzet következménye a hazai/helyi fellépők arányának növekedése: „a fellépők 95%-a belföldi volt.” (Interjúalany), ami teljes mértékben működőképesnek bizonyult.

A pandémia egyfajta „demokratizálódási folyamatot” indított el az elmúlt időszakban a vidék irányába: „Az is egyfajta tanulság, hogy a Covid hozzájárult a demokratizálódási folyamathoz is a vidéki lakosság irányába, hiszen nagyon nagy „vízfej” vagyunk mindenben az országban, így a rendezvények terén is.” (Interjúalany).

A pozitív következményekről szólva elmondható, hogy a szervezők számára visszaigazolást, megerősítést hozott a közönség: „Nagyon sokat jelentett nekem, hogy a látogatóktól folyamatosan kaptuk a visszajelzéseket, hogy ez nekik milyen fontos 10 nap az évben. Így tudtunk egy picit biztosabb pontként jelen lenni a fellépőknek: ha meg lehet tartani, akkor van rá, lesz rá igény, így ez rajtunk sem fog múlni, s ezt tovább tudtuk adni a fellépőknek.” Több fesztiválszervező is beszámolt arról, hogy ez érzelmi töltetet is adott a munkájuknak: „a közönség részéről csak nagyon nagy hálát és szeretetet éreztünk. Végre lehet jönni.” (Interjúalany).

3. ábra: A Covid-19 járvány pozitív hozadéka a fesztiválok szervezői szerint
Figure 3. Positive outcomes of Covid-19 for festival organizers

Forrás: saját szerkesztés

A fesztiválok jövője a bizonytalanság korában

The future of festivals in the age of uncertainty

Negyedik kutatási kérdésünk a fesztiválok jövőjére irányult, azt mértük fel, hogy milyen menedzsment lépéseket terveznek a fesztiválszervezők. A kutatásba bevont interjúalanyok egyetértettek abban, hogy sikeresen átvészelték az első három Covid-hullámot, s reziliens módon alkalmazkodni tudtak a folyamatosan változó körülményekre: „Viszonylag könnyen megúsztuk, sikerült gyorsan lereagálni a változásokat, a hirtelen fellépő körülményeket.” (Interjúalany).

Azt is megosztották interjúalanyaink, hogy milyen változásokat várnak a jövőben a fesztiválok szervezése kapcsán. Több interjúalany is utalt arra, hogy

- „normalizálódás” várható, a közepes- és kisebb léptékű rendezvényeknek van igazi jövője, hiszen „ezek lesznek az élhetők”;
- a jövőt illetően a minőség és a modern technika meghatározóvá válik, emellett az online világ meghódítja a fesztiválok, rendezvények életét is;
- az egészségügyi kérdések és (köz)biztonság még hangsúlyosabbá válik: „Jóllehet a biztonság eddig is fontos szempont volt, a járvány következtében a mindenki biztonsága még hangsúlyosabb lett. Ez is fontos tényező abban, hogy a látogatók visszatérjenek, visz-

szá akarjanak térni a rendezvényünkre”;

- a fenntarthatósági törekvésekkel kapcsolatban megoszlanak a vélemények: egyrészt ezek háttérbe szorulhatnak, hiszen amikor a (gazdasági) túlélésről van szó, minden egyéb súlytalanná válik. Másrészt hangsúlyozták, hogy végre volt idő mindent újragondolni – a fenntarthatóságot is beleértve. „A zöldítés nem az, amit ma a világban annak nevezünk: csak elhitejtük magunkkal, hogy mennyire zöldek vagyunk, pedig gyártjuk a szemetet, amit majd a gyerekeink, unokáink esznek meg. A zöldítést abban látom, hogy térjünk vissza a normál gondolkodáshoz. A zöldítés inkább az, hogy kevesebb kommunális szemetet gyártunk, lekapcsoljuk a villanyt. Egy molinót ugyan még egyszer az eredeti funkciójában nem tudunk használni, de a kiszolgálópultokra rá tudjuk tenni a másik oldalról, és kapunk így egy tiszta felületet – újrahasznosítunk. Csapvizet is lehet inni, nyilván a többi italt, palackos vizet soha nem fogják elengedni, ez profit kérdése.” (Interjúalany).

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS

A szakmai interjúk alapján kijelenthető, hogy a szervezők sokat tanultak az elmúlt időszak folyamataiból. A legtöbben a rugalmasság, a gyors alkalmazkodóképesség, a kreativitás és a talpraesettség szükségességét hangsúlyozták. A járványhelyzet az online megoldások előretörését hozta magával, ami a kommunikáció, a regisztráció, az érintésmentes fizetési lehetőségek révén adaptálható volt a fesztivál világára is. Kiderült, hogy rendezvényeket is lehet online módon szervezni, és ezek az események alkalmanként több külföldit tudnak bevonni, látogatóknak megnyerni. Mindazonáltal a fesztiválok életében a személyes, közös élményeket a digitális világ nem tudja helyettesíteni.

Bebizonyosodott az is, hogy kiemelt jelentősége van a munkatársakba vetett bizalomnak, és az iparág talpon maradásához szükséges a pozitív gondolkodás. Ugyanakkor tanulságként jelentkezett, hogy körültekintőnek kell lenni a szervezés során, *„hosszú távon érdemes a fesztivállal kapcsolatban döntéseket hozni”*. A járványhelyzet megerősítette azt a törekvést, hogy az állandóan változó feltételek miatt folyamatosan kell kommunikálni a munkatársakkal és a közönséggel egyaránt, mindig az aktuális, legfrissebb információkat továbbítva.

Meglepő, az eddigi gyakorlattól eltérő következtetést vont le az egyik interjúalany, miszerint *„nem kell mindig valami újdonsággal előrukkolni”*, sokszor ugyanarra az élményre vágnak ismételten a látogatók: *„Minden ötletelésen azon dolgoztunk, hogy valami újat, valami mást csináljunk. A pandémia időszaka megtanította, hogy ez nagyon sokszor csak szervezői igény.”*

Az is kiderült, hogy a zenei fesztiválok tekintetében a magyar előadók is elviszik a vállukon a rendezvényt: *„Kimondható, hogy a külföldi előadók vonala „elengedhető”*. A szabadtéri fesztiválok, események kapcsán bebizonyosodott, hogy *„Covid-kompatibilis”* a helyszín: szétoszlik a tömeg, azaz földrajzi értelemben oldódik a koncentráció.

Összességében a pandémia és az emiatt kialakult körülmények, a negatívumok mellett, számos pozitív folyamatot is elindítottak mind a szervezői, mind a látogatói oldalon. A főszervezők tudatossága, nyitottsága előrevetíti az együttműködések kiszélesítését, a helyi közösségek, gazdasági szereplők, beszállítók nagyobb mértékű bevonását. A szemléletváltás a lineáris gazdaság helyett a körforgásos gazdaság megvalósításának irányába viszi a fesztiválokat. Ez

képezi az alapját jövőbeni kutatásunknak, amelyben feltérképezzük a fesztiválok beszállítói körét (a regionális szereplők arányát és együttműködését), és egy fesztivál példáján keresztül modellezzük a keletkező hulladék feldolgozásának útját, előkészítve a kisebb környezet-/hulladékterhelés irányába tett törekvéseket.

Egyértelműen látszik az is, hogy a fesztiválszervezők fenntarthatósági, zöldítési törekvéseinek sikere nagyban múlik a tudatosabb fesztivállátogatók nevelésén, a látogatók szemléletváltásán. A jövőben folytatódó kutatásunk továbbra is vizsgálja a rendezvények fenntarthatósági törekvéseinek alakulását, a bevezetett intézkedések hatását, kiemelten tanulmányozva a társadalmi fenntarthatóságot (pl. helyiek bevonása, még erősebb büszkeségérzés, helyi kötődés a fesztiválhoz, tudatos szemléletformálás).

ÖSSZEFOGLALÁS: A PANDÉMIÁS IDŐSZAK TANULSÁGAI SUMMARY: MORALS OF THE PANDEMIC

Tanulmányunkban a Veszprém–Balaton térségben 2021-ben megrendezett, öt fesztivál esetében vizsgáltuk a pandémia kihívásait, tanulságait a fesztiválszervezők szemszögéből.

Elsőként arra kerestük a választ, hogy milyen szempontból jelent(ett) nehézséget a járványhelyzet kezelése. A kutatásunkban is kirajzolódott, hogy az egész rendezvényszervezői szakmát rendkívül súlyosan érintette a járványhelyzet – mind anyagilag, mind lelkileg mély nyomokat hagyott. A szervezők összesített véleménye alapján a pandémia legnehezebben feldolgozható elemei a kiszámíthatatlanság (azaz nem lehet(ett) pontosan tudni, mikor lesz vége ennek a megterhelő, kiszolgáltatott helyzetnek); a járványügyi szabályok változására való reflektálás, a folyamatos újratervezés; továbbá az ezekből fakadóan megnövekedett anyagi, humán erőforrás jellegű és mentális terhek voltak.

Második kutatási kérdésünkben azt vizsgáltuk, hogyan változott a fesztiválok kereslete a pandémia hatására. A szervezők úgy érezték, hogy a járvány hatására, a hosszú bezártság után a látogatók részéről egyre fontosabbá vált a feltöltődés igénye, a kimozdulás, a társasági együttlét. A látogatók részéről nem jelentek meg különleges, sajátos igények a pandémia miatt.

Az online alkalmazásokat (online regisztráció, készpénzmentes fizetés) szívesen használták. Néhányan számoltak be arról, hogy a járványügyi intézkedések (pl. lassabb beléptetési rendszer miatt) okoztak némi feszültséget.

Harmadik-negyedik kutatási kérdésünk a 2021. évi fesztiválok legfontosabb tanulságát és a jövőbeni lehetőségeket vizsgálta. A pandémia pozitív hozadéka a fesztiválszervezők tudatosabb szemlélete, fenntarthatóbb, zöldebb gondolkodása, a bizonytalanság kezelésére alkalmazott rugalmasabb látásmódja, melyet a jövőben a menedzsment döntésekben is érvényesíteni fognak. A fesztiválszervezők véleménye szerint a jövőben előnyt élveznek a helyi jelleget erősítő, kisebb létszámú, emberi léptékű, családbarát és/vagy több generációt bevonzó rendezvények.

HIVATKOZÁSOK REFERENCES

- Ásványi K., Márta I. (2016), A hazai fesztiválpiac kínálata. In: Jászberényi, M. et al. (Eds.). *Fesztiválturizmus*. Akadémia Kiadó, Budapest, 82-96.
- Bachman, H., Hull, J. S. (2021), "Understanding the Impacts of Festivals on Resident Attendees Before and During COVID-19: A First Look at the Vancouver Queer Film Festival". *TTRA Canada 2021. Conference*. https://scholarworks.umass.edu/ttracanada_2021_conference/12
- Betzler, D., Loots, E., Prokúpek, M., Marques, L. & Grafenauer, P. (2020), "COVID-19 and the arts and cultural sectors: Investigating countries' contextual factors and early policy measures". *International Journal of Cultural Policy*, 1-19. DOI: 10.1080/10286632.2020.1842383
- Billore, S., & Anisimova, T. (2021), "Panic buying research: A systematic literature review and future research agenda". *International Journal of Consumer Studies*, 45 (4), 777-804. DOI: 10.1111/ijcs.12669
- Black, N. (2016), "Festival connections: How consistent and innovative connections enable small-scale rural festivals to contribute to socially sustainable communities". *International Journal of Event and Festival Management*, 7 (3) 172-187. DOI: 10.1108/IJEFM-04-2016-0026
- Boccia, S. (2021), "Christmas Festivities and COVID-19: A Foreseeable Risk to Anticipate". *Front. Public Health*, 8 (639647), 1-3. DOI: 10.3389/fpubh.2020.639647
- Csapody, B., Ásványi, K., Jászberényi, M. (2021), "Sustainable Best Practices of European Culinary Festivals". *ToSEE – Tourism in Southern and Eastern Europe*, 46, 155-165. DOI: 10.20867/tosee.06.11
- Davies, K. (2020), "Festivals Post Covid-19". *Leisure Sciences*, 43 (1-2), 2021, 184-189. DOI: 10.1080/01490400.2020.1774000
- Dominus Á., Ernszt I., Formádi K., Lőrincz K., Pintér M., Raffay-Danyi Á., Sigmond E. (2021), *18 Tipp a fenntartható rendezvényszervezéshez*. Veszprém, Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 137, ISBN: 9789633962008
- Drury, J., Rogers, B., Marteau, T. M., Yardley, L., Reicher, S., Stott, C. (2021), "Re-opening live events and large venues after Covid-19 'lock-down': Behavioural risks and their mitigations". *Safety Science*, 139, 1-8. DOI: 10.1016/j.ssci.2021.105243
- Duffy, M., Mair, J. (2021), "Future trajectories of festival research". *Tourist Studies*, 21 (1), 9-23. DOI: 10.1177/14687976219929333
- Estanyol, E. (2021), "Traditional Festivals and COVID-19: Event Management and Digitalization in Times of Physical Distancing". *Event Management*, 26 (3), 647-659. DOI: 10.3727/152599521X16288665119305
- Formádi K., Ernszt I., Sigmond E. (2021), Covid-19 hatása az EKF Veszprém-Balaton Régióban megrendezett fesztiválokra – kihívások és tanulságok fesztiválszervezői szemmel. in Ariel Mitev – Tamás Csordás – Dóra Horváth – Kitti Boros (szerk.): "Post-traumatic marketing: virtuality and reality" - *Proceedings of the EMOK 2021 International Conference*. Corvinus University of Budapest: Budapest. 448-455., ISBN: 978-963-503-8.
- Formádi K., Hunyadi Zs (2019), „Helyi büszkeség vagy bosszúság?! A fesztiválok hatása a települések életében”. *Prosperitas Prosperitas*, 6 (4), 95-111.
- Gold, J. R., Gold, M. (2021), "The World turned Upside Down? Cities, Festivalization and Uncertainty". *Built Environment*, 47 (3), 417-431. DOI: 10.2148/benv.47.3.417
- Gursoy, D., Kim, K., Uysal, M. (2004), "Perceived impacts of festivals and special events by organizers: an extension and validation". *Tourism Management*, 25, 171-181.
- Hanzlík, J., Mazierska, E. (2021), "Eastern European film festivals: streaming through the COVID-19 pandemic". *Studies in Eastern European Cinema*, 13 (1) 38-55, DOI: 10.1080/2040350x.2021.1964218
- Jakopánecz E. (2021), „#maradjotthon: Koronás élet. A megváltozott élet a COVID-19 járvány ideje alatt. Nagyszámú mélyinterjú kutatás eredményei”. *Marketing & Menedzsment*, 55 (1), 19-30. DOI:10.15170/MM.2021.55.KSZ.01.02

- Janiszewska, D., Hannevik Lien, V., Kłowski, D., Ossowska, L., Dragin-Jensen, C., Strzelecka, M., Kwiatkowski, G. (2021), "Effects of COVID-19 Infection Control Measures on the Festival and Event Sector in Poland and Norway". *Sustainability*, 2021, 13, 13265. DOI: 10.3390/su132313265
- Keller, K., -Tóth-Kaszás, N. (2021), „A turizmusbiztonság megjelenése az EU tagállamainak turisztikai stratégiáiban”. *Vezetéstudomány*, 52 (6), 32-43. DOI: 10.14267/VEZTUD.2021.06.03
- Khlystova, O., Kalyuzhnova, Y., Belitsk, M. (2022), "The impact of the COVID-19 pandemic on the creative industries: A literature review and future research agenda". *Journal of Business Research*, 139 (2022), 1192-1210. DOI: 10.1016/j.jbusres.2021.09.062
- Kvale, S. (2005), *Az interjú: Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Jászöveg Műhely Kiadó, Budapest. 288.
- Liu, C.R., Lin, W.R., Wang, Y.C., Chen, S.P.A. (2018), "Sustainability indicators for festival tourism: A multi-stakeholder perspective". *Journal Of Quality Assurance In Hospitality & Tourism*, 20 (3), 296-316. DOI: 10.1080/1528008X.2018.1530165
- Lőrincz K., Ernsz I., Sigmond E. (2021), Fenn tartható fesztiválok – hangsúlyok és prioritások szervezői szemmel. In: Mezőfi N. – Németh K. – Péter E. – Püspök K. (szerk.) *V. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötet*. Nagykanizsa, 676, 434-443., 10
- Magyar Fesztivál Szövetség (2020), A COVID-19 járvány várható hatásai és szükséges intézkedések. <http://fesztivalszovetseg.hu/wp-content/uploads/2020/04/Magyar-Fesztiva%CC%81l-Szo%CC%88vetse%CC%81g.pdf> (letöltve: 2021. október 10.)
- Michalkó G. (2020), A biztonság szerepe a turizmus rendszerében. In: Michalkó, G. – Németh, J. – Ritecz, Gy. (eds.): *Turizmusbiztonság*. Dialóg Campus Kiadó, 2020. ISBN 978-963-531-126-2
- Miles, L., Shipway, R. (2020), "Exploring the COVID-19 pandemic as a catalyst for stimulating future research agendas for managing crises and disasters at international sport events". *Event Management*, 24 (4), 537-552. DOI: 10.3727/152599519X15506259856688
- Mitev A. Z. (2019), *Kutatásmódszertan a turizmusban*. Budapest. Akadémiai Kiadó. DOI: 10.1556/9789634544135
- Orea-Giner, A., Gonzalez-Reverte, F. and Fuentes-Moraleda, L. (2022), "Impacts of a health crisis on music festivals: a qualitative approach". *International Journal of Event And Festival Management*, 13 (2), 125-143. DOI: 10.1108/IJEFM-12-2020-0081
- Rahman F. N., Rahman, AKM F., Iwuagwu A. O., Dalal, K. (2020), COVID-19 Transmission due to Mass Mobility Before and After the Largest Festival in Bangladesh: An Epidemiologic Study. *Inquiry*. 58:469580211023464. DOI: 10.1177/00469580211023464
- Rentschler, R., Lee, B. (2021), COVID-19 and Arts Festivals: Whither Transformation? DOI: 10.15333/ACM.2021.7.30.35
- Rowen, I. (2020), "The transformational festival as a subversive toolbox for a transformed tourism: lessons from Burning Man for a COVID-19 world". *Tourism Geographies*, 22 (3), 695-702. DOI: 10.1080/14616688.2020.1759132
- Salzburg Global Seminar (2021), *Introduction. In: What Future for Festivals? Culture, Art and Society*. ed. Seidl-Fox, S., Addo, P.-A., Garcia, B., Hallmann, L.
- Smits, R. (2021), European Film Festivals in Transition? Film Festival Formats in Times of COVID. *Report for Thessaloniki International Film Festival*, November 2021.
- Soós G. (2020), „Az ételmszer-fogyasztói szokások változása a COVID-19 vírus megjelenéséhez kapcsolódóan Magyarországon”. *Marketing & Menedzsment*, 54 (3), 15-27. DOI: 10.15170/MM.2020.54.03.02.
- Xiaoting, C., Heesup, H., Seongseop, K. (2021), Protecting yourself and others: festival tourists' pro-social intentions for wearing a mask, maintaining social distancing, and practicing sanitary/hygiene actions, *Journal of Sustainable Tourism*, DOI: 10.1080/09669582.2021.1966017
- Zifkos, G. (2015), Sustainability Everywhere: Problematising the Sustainable Festival Phenomenon. *Tourism Planning & Development*. Vol. 12. Issue 1., 6-19. DOI: 10.1080/21568316.2014.960600
- Yolal, M., Gursay, D., Uysal, M., Kim, H., Karacaoğlu, S. (2016), Impacts of festivals and events on residents' well-being, *Annals of Tourism Research*, 61, 1-18. DOI: 10.1016/j.annals.2016.07.008

Formádi Katalin, PhD, egyetemi docens
formadi.katalin@gtk.uni-pannon.hu
Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar

Ernszt Ildikó, PhD, egyetemi docens
ernszt.ildiko@uni-pen.hu
Pannon Egyetem Nagykanizsa Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ

Lőrincz Katalin, PhD, egyetemi docens
lorincz.katalin@gtk.uni-pannon.hu
Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar

(More) sustainable festivals during the pandemic - challenges and lessons learnt from the Balaton festival organizer's perspectives

THE AIMS OF THE PAPER

The outbreak of the Covid-19 pandemic immediately changed our world we had previously considered to be safe and predictable. The event organizing profession was also hit extremely hard: several programs and festivals were canceled overnight. Some events that could be held due to the improvement of the epidemic situation, but they had to adapt to the new requirements and regulations issued because of the pandemic. In our study we share the experiences of the organizers of festivals held in the Veszprém-Balaton 2023 region. The aim of the study is to outline how festival organizers have faced with the unprecedented challenges, how they survived in complete uncertainty, what lessons they learnt and what management decisions they made.

METHODOLOGY

We conducted a qualitative research in the selected events and festivals of the Veszprém-Balaton 2023 Region, in Bakony Expo, Magyar Mozgókép Fesztivál, Művészetek Völgye, Veszprémi Utcazene Fesztivál, Bakony200 festivals. We have conducted 19 structured interviews with the organizers and members of the management team of five festivals in the Veszprém and Balaton region in 2021.

MOST IMPORTANT RESULTS

The results outlined that the biggest challenges for the festival organizers are the insecurity of the festivals, the lack of planning and the financial-, human expenses and mental burden related to this uncertain situation in 2021, too. The structured interviews also highlighted the positive benefits of the pandemic period and the future of festivals.

RECOMMENDATIONS

The future expectations of the festival organizers are more positive, all festival organizers intend to put more emphasis on greening the festivals and strengthening their consciousness, on the environmental and social pillars of sustainability and to respond to the challenges and risks with a resilient and flexible attitude and crisis management's decision. The future of festivals will promote a low-impact, local values-based, family-friendly or attractive to more generations' festivals which enhance both the visitors and local's quality of life. The outcome of the research will help festival and event organizers to adapt more effectively to the new circumstances due to the new social-economic situation.

Keywords: festivals, Covid-19 pandemic's challenges, insecurity, sustainability, future

Acknowledgements: The present publication has been implemented with the support provided from the National Research, Development and Innovation Fund of Hungary, financed under the project no. 2019-1.3.1-KK-2019-00015, titled „Establishment of a circular economy-based sustainability competence center at the University of Pannonia”.